

Osmanlı Devleti'nde Karabağlı Tacahmedzadeler Ailesi

Bilal Dedeyev*

Berdai, Sadi Chelebi, Abdullah Efendi, Ubeydullah Efendi, Abbas Efendi

Giriş

Timur'un (1370-1405) Azerbaycan ve Anadolu'yu istilâsından sonra Osmanlı Devleti fetret dönemine, Azerbaycan ise Timurlular yönetimine girmiştir. Bu durum 15. yüzyılın ikinci çeyreğinde Osmanlı'nın eski gücüne kavuşması ve Azerbaycan'da Karakoyunluların Timurlu hakimiyetinden kurtulmasıyla farklı bir şekil almıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısında ise, Fatih'in (1451-1481) İstanbul'u fethi ile Osmanlı Devleti Avrupa ve Anadolu'da genişleyerek Cihan Devleti olmuş, Karakoyunlular da Şirvanşahlar (861-1538), İran ve Irak topraklarını Azerbaycan'a katarak büyük bir devlet durumuna gelmiştir. Böylece, 15. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Azerbaycan ile Osmanlı Devleti arasında sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler büyük bir gelişme içerisine girerek farklı bir boyut almıştır. Dikkat edilirse bu karşılıklı ilişkiler içerisinde kültürel ilişkilerin özel bir yeri vardır. Çünkü bu ilişkileri ortaya çıkaran temel faktör ilim ve sanat adamlarının çalışmalarıdır. Konu ile ilgili, ortaçağlarda Doğu İslâm Dünyası'nın özelliklerinden biri olarak ilim ve kültür adamlarının çoğunun bu çağlarda çok yaygın olan sûfi tarikatlarına mensup olduklarını belirtmek gerekir. Bu yüzden Osmanlı-Azerbaycan sosyo-kültürel ilişkilerin gelişmesini ortaya çıkaran önemli bir mesele de, tarikatlar ilişkisidir. Öyle ki bu dönem Osmanlı Devleti, Azerbaycan'da alt yapısı oluşturulan tasavvuf hareketlerinin de yayıldığı saha olmuştur. Azerbaycan orijinli Safevîye¹, Halvetîye² ve Hurufilik³ esas itibarıyla 15.

* Doç. Dr., Bakü Mühendislik Üniversitesi, Umumi Fenler Bölümü, Bakü/AZERBAYCAN, bdedeyev@beu.edu.az ORCID: 0000-0001-5652-7811

1 Bilal Dedeyev, "Safevi Tarikati ve Osmanlı Devleti İlişkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/5, 2008, s. 205-223. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/dedeyev_bilal.pdf (16.05.2018)

2 Bilal Dedeyev, "15-16. Yüzyıllar Osmanlı - Azerbaycan İlişkileri Bağlamında Osmanlı Devleti ve Halvetîye Tarikati", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C VI, S.1, Ankara, 2009, s. 91-106.

3 Bilal Dedeyev, "Hurufilik və Osmanlı dövləti", *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Xəbərlər-ictimai elmlər seriyası*, № 4 2017, s. 30-44.

yüzyıldan Osmanlı Devleti'nde yayılmaya başlamıştır. Bundan başka Orta Asya'da gelişen Nakşibendiliğin de ilk başlarda Azerbaycan mutasavvıflarının gayretleriyle Anadolu'da yayılmaya başladığı bilinmektedir⁴. Azerbaycan'da ortaya çıkmış olan birçok tasavvufi kurumun Anadolu'da yayılması, Azerbaycan ile Osmanlı toplumu arasındaki kültürel ilişkilerin oluşması ve gelişmesini büyük ölçekte etkilemiştir. Bu durum, aynı zamanda Azerbaycan ile Osmanlı Devleti arasındaki sosyal ve kültürel ilişkilerin özellikle tarikatlar aracılığı ile yayıldığı bir nevi göstergesidir. Kuşkusuz Azerbaycan sahası ile Osmanlı Devleti arasındaki sosyal ve kültürel ilişkilerin pekiştirilmesinde Azerbaycanlı kültür ve sanat erbabları ile birlikte tarikat ehli mütasavvıf ve ilim adamlarının da etkisi büyüktür. Bu vesileyle Azerbaycan'dan Osmanlı ülkesine göç edenlerin sadece kendileri değil aynı zamanda aileleri de bu ilişkilerin kurulmasında mühim rol oynamışlardır. Bazen ikinci ve daha sonraki nesiller de baba ve dedelerinin yolunu devam ettirerek Osmanlı Devleti'nde müderris, müftü, kadı ve diğer bu gibi üst düzey görevlerde bulunmuşlardır. Bunlardan biri de aslen Karabağlı olan Tacahmedzadeler ailesidir.

Tacahmedzadeler ailesi hakkında Türkiye ve Azerbaycan'da henüz ciddi anlamda bir araştırma yapıldığının daha şahiti olmadık. Konu ile ilgili bilgilerin alındığı yerler temelde Osmanlı kaynaklarıdır. Bunlardan aile ile aynı ve yakın dönemlerde yaşamış Taşköpri-zade Ahmed (ö.1561), Mehmed Mecdi (ö. 1591) ve Nevzade Atai'nin (ö.1635) eserlerinden öncelikle yararlanılmıştır. Tabii ki, son dönem Osmanlı araştırmacılarından olan Mehmed Süreyya (ö.1909) ve Hüsameddin Hüseyin Abdizade'nin (ö.1939) çalışmaları da göz ardı edilemez. Ayrıca, konuyla ilgili çok sayıda kitap ve makalelerden de yararlanılmıştır.

Tacahmed Berdaî

15. yüzyılın ikinci yarısında Karamanoğulları Beyliği'ne bağlı Akşehir'e göç ederek yerleşen ve buraların Osmanlı Devleti sınırlarına alınmasından sonra ise İstanbul'a taşınan Tacahmedzadeler ailesinin reisi aslen Karabağ'ın Berda Nahiyesi'nden olan Şeyh Taceddin Ahmed'dir. Osmanlı kaynakları ismini kısaltıp Tacahmed olarak geçmişlerdir. Şimdilik hakkında ilk bilgi Mehmed Mecdi'nin *Şakaik Tercümesi*'nde geçmektedir. Bu eserde Mevlana Sadî Çelebi'den bahisedilirken *Mumaileyh'in babasının adı Tacahmed'dir. Taişeyi Halvetiye'nin akabirinden Alaaddin*

4 Bilal Dedeşev, "XV əsrin sonu - XVI əsrin əvvəllərində Osmanlı-Nəqşibəndi təriqəti əlaqələrinin formalaşmasında Azərbaycanın rolu", *AMEA, "Orta əsrlər şərqinin tarixşünaslığı və mənbəşünaslığı" Akademik Ziya Bünyadovun 90 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi simpoziumun materialları*, Bakı, May 2012, s. 254-257.

Halveti'nin halifesindedir... mervûdir ki, bunların silsileyi nesebi şerifleri... Hülafulayı Abbasiyan'a müntehî olub, enğayi ecdadi azami Abbas bin Abdülmüttalib hazretleri olur belirtilmektedir⁵. Nevzade Atai ise *Meşayihî Tarîkı Halvetiye'den Tacahmed Berdayî... diyari Acem'den hicret edub, Şeyh Alaaddin Halvetî'den tekmiî tarikat etdikten sonra Akşehir'de ikamet eylemiştir* diye kaydetmektedir⁶. Mehmed Süreyya muhtemelen bu kaynaklardan yola çıkarak *Sadi Çelebi Abbasilerdendir. Akşehirlî Şeyh Taceddin Berdaî'nin oğludur* şeklinde belirtmektedir⁷. Temel kaynaklardan anlaşılan o ki, bu ailenin soyu Hz. Peygamber'in (s. a.s) amcası Hz. Abbas'a (r.a) kadar dayanmaktadır. Onların Azerbaycan'a gelerek yerleşmeleri ise Abbasiler Devleti'nin (751-1258) kurulmasından sonra olsa gerek. Abbasiler döneminde genişleşen Hilafet toprakları 14 Emirlikle yönetilmekte idi. Araplar, bazen Aras Nehri'nden kuzeyde olan topraklara, bazen de genel olarak Kür ve Aras nehirleri arasındaki geniş topraklara Arran (Erran), daha Güney'de kalan coğrafyaya ise Azerbaycan demişlerdir. Abbasiler döneminde ise Arran'ın merkezi 752 yılından 944 yılına kadar o dönem Arap kaynaklarında *Arran'ın anası* olarak adlandırılan Berda şehri olmuştur⁸. Muhtemelen Taceddin Ahmed'in dedeleri Abbasiler soyundan oldukları için 8. yüzyılın sonları veya 9. yüzyılın ilk yarısında yönetici kısmında Arran'a gönderilerek Berda'da meskunlaşmışlardır.

Kaynaklarda kısa geçen, fakat bazı yönleri ile karanlık kalan bir başka mesele ise Tacahmed'in Anadolu'ya hicret ederek Halvetî ekâbirinden Alaaddin Ali'den icazet aldıktan sonra Akşehir'e yerleşmesidir. Alaaddin Ali Halvetî hakkında edinen bilgilere göre, aslen Aydın iline bağlı Güzelhisar Kasabası'nın Rûşen Köyü'ndendir. Şeyh Alaeddin-i Rumî olarak da tanınmıştır. İlk eğitimini Güzelhisar'da aldıktan sonra, Anadolu'dan Azerbaycan'a gitmiş, Şirvan'da Seyyid Yahya-ı Baküvî'ye (ö. 1466) inâbet etmiştir⁹. Hulvî, onun Azerbaycan'a gitme zamanını *Karamanoğlu fitnessi ve ayaklanmasında* olarak yazmaktadır¹⁰. Bu durumda o, muhtemelen II. Murat'ın

5 Mehmed Mecdî, *Hadikatu'ş-Şakaik*, haz. Abdulkadir Özcan, C I, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 503.

6 Nevzade Atai, *Hadaiku'l-Hakaik Fi Tekmiletî'ş-Şakaik*, haz. Abdulkadir Özcan, C II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 53.

7 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, CV, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1424.

8 Komisyon, *Azerbaycan tarixi*, Bakı, Elm neşriyyatı, 2007, s. 223-226; Ziya Bünyadov, *Azərbaycan VII-IX əsrlərdə*, Bakı, Pedaqogika, 2004, s. 124, 18-139.

9 Lamî, *Tercüme-i Nefahâtü'l-Üns*, İstanbul, 1270, s. 577; Taşköprü-Zâde, *Şakaiku'n-Numaniye*, Beyrut, 1985-1395, s. 264; Mecdî, *age.*, C I, s. 281; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, (haz. İsmet Parmaksızoğlu, CV, İstanbul, 1979, s. 202. Hulvî, *Lemezât-ı Hulvîyye ez Lemezât-ı Ulvîyye*, haz. Mehmet Serhan Tayşi, İstanbul, 1993, s. 407.

10 Hulvî, *agy.*

hakimiyetinin birinci döneminde (1421-1444) Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in (1423-1464) 1443 tarihindeki ayaklanmasından sonra Azerbaycan'a gitmiştir.

Şeyh Alaeddin, Halvetîlik hilâfetine aldıktan sonra, Seyyid Yahya tarafından tekrar Anadolu'ya gönderilmiştir. Bir müddet Anadolu'da faaliyet gösterdikten sonra, Hûlvî'nin yazdığına göre Ederne'ye¹¹, diğer kaynakların belirttiğine bakılırsa İstanbul'a geçmiştir¹². İstanbul'un daha yeni fethedildiği ve değişik yerlerden gelen ulemanın buraya yerleştiği göz önüne alınacak olursa, Şeyh Alaeddin'in İstanbul'a geldiği söylenebilir. Cezbesi üstün, bakışları çekici, sohbetleri etkileyici olan Şeyh Alaeddin, kısa zamanda İstanbul ulemasının takdirini kazanmıştır. Muhtemelen bu durum, bazı Bayramî şeyhlerini rahatsız etmiş olmalıdır ki, onların etkisi altında kalan Fatih tarafından İstanbul dışına gitmesi istenmiştir. Küskün şeyh, önce İstanbul'u, sonra Osmanlı Devleti'ni terk ederek Karaman'a gitmiştir. Şeyh Alaeddin Halvetî, H. 867 (1462-1463) yılında Karaman'ın Lârende şehrinde vefat etmiş ve kendi zâviyesinde defnedilmiştir¹³. Şu durumda Tacahmed'in Anadolu'ya şeyhi ile birlikte mi, yoksa daha sonra mı geldiğini kesin olarak bilemiyoruz. Genel olarak anlaşılan o ki, Tacahmed kesin tarihi bilinmemekle 1453'ten sonra Karaman Larende'ye gelerek, Şeyh Alaeddin Halvetî'ye intisâb etmiş, seyri sülûkünü tamamladıktan sonra, ondan hilafet alarak hayatının sonuna kadar Akşehir'de yaşamıştır. Osmanlı kaynakları bu yüzden olsa gerek bu aileden olanları ...*ibn Tacahmed Akşehirî* nisbesi ile takdim etmişlerdir. Ayrıca, Nevzade Atâî Tacahmed'in hüsnü hat sahibi ve kitaba meraklı birisi olduğunu da kaydetmektedir¹⁴.

Mevlana Sadi Çelebi

Mevlana Sadi Çelebi hakkında elde ettiğimiz ilk ve kısa bilgi Taşköprizade'nin *Şakaiku'n-Numaniye* eserinde *Molla Sadeddin Çelebi el-Akşehirî* başlığında geçmektedir¹⁵. Aynı bilgileri ilavelerle daha geniş veren Mecdî ise, onu *Mevlana Sadi Çelebi ibn Şeyh Tacahmed Akşehirî* şeklinde kaydeder¹⁶. Bu kaynaklarda onun Karaman'a bağlı Akşehir füzalası arasından zühür edip, ilk eğitimi o yörenin ulemasından aldıktan

11 Hulvî, *agy*.

12 Lâmiî, *agy*; Hoca Sadeddin, *agy*; Mecdî, *agy*; Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, (Tıpkı Basım), C IV., Ankara, 1996, s. 3170.

13 Hulvî, *age*, s. 408; Şemseddin Sâmî, *agy*.

14 Atâî, *age*, s. 54

15 Taşköprü-Zâde, *age*, s. 303.

16 Mecdî, *age*, s. 503.

sonra İstanbul'a giderek o dönem alimler arasında makbul bir eser olan *Şir'atü'l-İslam* kitabına şerh yazmış Seyyid Alizade gibi tanınan Yakup Efendi (ö.1524), Mevlana Fenari'ye mensup Fenarizade Mühüydin Çelebi Efendi (ö.1548) ve Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk hocası olmuş Mevlana Hayreddin Efendi'lerin (ö. 1543-1544) hizmetlerine girerek, onlardan mülazım olmuştur. Mülazımlığı döneminde kendini iyi yönde kanıtlayan Sadi Çelebi'ye ilk başta *Dimetoka*, ardından İstanbul'da *İbrahim Paşa* ve Filibe'de ise *Şihabeddin Paşa* medreseleri müderrisliği verilmiştir. Bundan sonra Ekim 1542'de Manisa sancakbeyi tayin olunan Şehzade Mehmet'e hocalık yapmış ve bir yıl kadar onun yanında Manisa'da kalmıştır. Genç şehzadenin beklenmedik anda hastalanarak 1543 yılı 7 Kasım Salı gecesi vefatından¹⁷ sonra, Sadi Çelebi'yi *Semaniye* medreselerinden birine müderris göndermişler. Kısa bir müddet sonra ise kendisine Amasya'da *Sultaniye* (Sultan II Bayezid) Medresesi müderrisliği ve fetva makamı olan Amasya müftülüğü ikisi bir yerde verilmiştir¹⁸. Bu konu hakkında daha detaylı bilgileri Hüsameddin Hüseyin Abdizade'nin *Amasya Tarihi* eserinden almaktayız. Eserde Sadi Çelebi'nin Amasya'ya tayini anlatılırken *952/1545-1546 senesinde müşahir füzaladan Amasya Müftüsü Sinan Efendi vefat edince yerine İstanbul'da Sahnı Semaniye medreselerinden Akşehirli Sadi Efendi Amasya müftüsü ve Sultaniye müderrisi olarak geldi* ve azli ile ilgili ise *955 Cemaziyelevvelisi'nde (Haziran-Temmuz 1548) her şeye itiraz eden Amasya Müftüsü Sadi Efendi azledildi* diye belirtilmektedir¹⁹. Sadi Çelebi Amasya müftülüğünden azledildikten sonra Bursa'daki *Muradiye* Medrese'sine müderris tayin olunmuştur. O burada müderris iken 957/1550-1551 yılında vefat etmiştir. Osmanlı kroniklerinde açıkça onun Halvetî olduğu yazılmasa da *Tarikay-ı sufiyede tahsil görmüş ahlaklı, dürüst ve sahih akide sahibi fazıl biri idi* diye kaydedilmektedir²⁰. Belirtmek gerekir ki, Sultan Selim (1512-1520) döneminden başlayarak Osmanlı ülkesinde tehlikeli bir boyut alan Safevî propagandasının karşısına Halvetîlerle

17 Yusuf Sağır. "Vakfiyelerine ve Belgelere Göre Şehzâde Mehmet Vakıfları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C IX, S. 43, Nisan 2016, s. 922.

18 Taşköprizade, Sadi Çelebi'nin mülazımlık aldığı ulema arasında Yakup Efendi'nin ve müderrislik yaptığı medreseler içinde ise Filibe'deki Şihabeddin Paşa Medresesi'nin ismini yazmamaktadır. Taşköprü-Zâde, *a.g.y*; Mecdi, *ag.y*; Amasya'daki Sultaniye Medresesi ile ilgili ise geniş bilgi *Amasya Tarihi* eserinde geçmektedir. Eserde 1486 yılında açılan Sultan II Bayezid Medresesi'nin ilk müderrisi 1483 yılından Amasya müftüsü çalışan Zenbilli Alaaddin Ali Camali Efendi'nin tayin edildiği ve bazı istisnalar hariç, bir kaide olarak bu tarihten 1673 yılına kadar medrese müderrisi, aynı zamanda Amasya müftüsü görevini de yürütmüş olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Hüseyin Hüsameddin Abdizade, *Amasya Tarihi*, C I, İstanbul, 1327-1330, s. 292

19 Hüseyin Hüsameddin Abdizade, *Amasya Tarihi*, C III, İstanbul, 1927, s. 306-307.

20 Taşköprü-Zâde, *aynı yer*; Mecdi, *aynı yer*.

çıkmaya çalışılmıştır. Bu durum, bir kültürel önlem şeklinde hayata geçirilmekte idi. Böylece, Halvetîlik, bu dönem Osmanlı yönetiminin en çok güvendiği tarikat haline gelmiş ve daha çok üst düzey görevlere Halvetî mensupları getirilmiştir²¹. Sadi Çelebi'nin müderrislik ettiği bu dönemlerde Halvetiye'nin İkinci Piri olan Seyyid Yahya-yı Şirvanî'ye ait İstanbul'un çeşitli kütüphanelerinde bulunan 12 eserinden 10'u aynı yılda istinsâh edildiği ortaya çıkarılmıştır. Kanımızca 1533 istinsâh tarihli olan bu eserler²², Kanunî döneminde geniş kitlelere ulaştırılmış olmalıdır.

Sadi Çelebi'nin ilmi çalışmalarına gelince ise, bazı konulara ait talikat yazıları dışında kapsamlı bir eserinin olduğu bilinmemektedir. Mecdî, Sadi Çelebi'nin evladı olarak iyi eğitim almış bir kızının olduğunu ve ölümünden bir müddet sonra henüz 17 yaşında iken onun da vefat ettiğini belirtmektedir²³.

Abdullah Efendi

Kaynaklarda Abdullah Efendi için Halvetî şeyhlerinden Tacahmed Berdaî'nin Sadi Çelebi'den küçük oğlu olarak bahsedilmektedir. Nasibi kaderden olsa gerek kardeşlerine nisbet yüksek görevlerde bulunma fırsatı olmamıştır. Bazı ulemadan aldığı mülazemetle 970/1562/1563 yılında yeni görev yeri olan Edirne'deki *Sultan Süleyman Han* Medresesi'ne giderken yolda haramiler tarafından şehit edilmiştir²⁴. Mehmet Süreyya ise, muhtemelen onu ailenin küçük kardeşi olan Übeydullah Efendi ile karıştırarak *müderres ve kadı olup 973/1565-1566'te Edirne yolunda vefat etti. Birçok ilmi bilirdi* diye kaydetmiştir²⁵.

Abbas Efendi

Kaynaklarda geçen bilgilerden Abdullah Efendi'nin iki oğlunun olduğu bilinmektedir. Büyük oğlu Abbas Efendi'dir. Mevlana Abbas Efendi yüksek medrese eğitimini bitirdikten sonra o dönem için *sadr-ı ali kadr* adlandırılan İstanbul

21 Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Şii Propagandalarına Halvetîye ile Karşı Koyma Politikası", *XIII. Türk Tarihi Kongresi, 4-8 Eim 1999 Ankara*, 2002, 435-444; Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", *Osmanlı, I*, Ankara, 1999, s. 277-278; Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiye Silsilesinin Tahlili", *AÜİF Dergisi*, C XXIX, Ankara, 1999, s. 546-551.

22 Azad Musayeva, *Şırq əlyazma katalokları əsasında Azərbaycanlı müəlliflərin əlyazmalarının toplanmış kataloğu*, Azərbaycan Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsü, I-IV, Bakü, 1986-1987, s. 990-991.

23 Mecdî, *aynı yer*.

24 Atai, *aynı yer*.

25 Süreyya, *age.*, C I, s. 60.

Kadısı Hasan Beğ Efendi'den mülazım olmuştur. Mülazım olduğu yıllarda diğer meşhur ulemadan da dersler aldıktan sonra 50 akçe yevmiye maaşla Akşehir'deki *Halkah* Medresesi'nin müderrisi tayin olunmuştur. Gününü ilim ve ibadetle geçiren fazilet sahibi kâmil ve sâlih bir zat olduğu kaydedilmektedir. Herhangi bir eserinin olduğuna dair bilgi verilmemektedir. 1000/1591-1592 yılında vefat etmiştir²⁶.

Mehmed Efendi

Mehmet Efendi, Mehmet Süreyya'nın sadece bir cümle ile belirttiğine göre Abdullah Efendi'nin ikinci oğludur²⁷. Maalesef, bundan başka elimizdeki kaynakların hiç birinde Mehmet Efendi hakkında bilgi verilmemektedir.

Molla Ubeydullah Efendi

Molla Ubeydullah Efendi ise Tacahmed Berdaî'nin bilinen üçüncü oğludur. Doğum tarihi belirtilmese de, *vilayeti Karaman dahilinde Akşehir nam belde-i meşhuredendir* bilgisi onun da Akşehir'de dünyaya geldiğini açıklamaktadır. Gereken ilim tahsilini, yani medrese eğitimini aldıktan sonra Aşçızade Hasan Çelebi'den (ö. 1535) mülazım olarak öğretim faaliyetine başlamıştır. Bir müddet hocalık yaptıktan sonra kendisine yevmi 50 akçadan Karahisar'da (Afyonkarahisar merkezde) *Gedik Ahmet Paşa* Medresesi müderrisliği verilmiştir. Orada müderris iken 973/1565-1566 yılında vefat etmiştir²⁸. Mehmet Süreyya'ya göre, müderrislikten gayri kadılık da yapmıştır. Bir çok yönlü ilmi olan bilir kişi olmuştur²⁹. Ataî ise onun düz (elif) kametli *der'ül tac... alim-i fazul ve kâmil-i şâmil... pir-i mübarek*, babası gibi hüsnü hat ve kitaba meraklı bir zat olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, şimdilik bize malum olmayan her biri çok değerli eser olarak nitelendirilen bir çok kitabı da ketb-i nefiseyi tahrir etmiştir³⁰.

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Azerbaycan arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin oluşmasında Azerbaycan coğrafyasından gelen ilim adamları başta olmak üzere birçok alanda yetişmiş eğitilmiş kişilerin varlığı önemli bir husustur. Genel olarak bakıldığında her iki coğrafyadan bu ilişkiler ağının kurulmasında evvela Azerbaycan ve Osmanlı toplumunun aynı millet, din ve dili paylaşması ile genel yapı olarak ortak ahlakî

26 Ataî, *aym yer*; Süreyya, *aym yer*.

27 Süreyya, *aym yer*.

28 Ataî, *age.*, s. 53-54; Süreyya, *age.*, C V. s. 1641.

29 Süreyya, *age.*, C I., s. 60.

30 Ataî *age.*, s. 54.

değerlere ve temel kültürel bütünlüğe sahip olması gelmektedir. Ayrıca, bu kültürel alt yapının oluşmasında o zamanlar Azerbaycan'da gelişmiş ilim, sanat, eğitim ve öğretimin olmasına karşılık, Osmanlı Devleti'nde ise, uzun müddet siyasi istikrarın varlığı, iyi yetişmiş ilim ve kültür adamlarının planlı bir şekilde sevk ve idare edilmesi gibi amillerin öne çıktığı da söylenebilir.

Halvetî Tarikatı'na mensup Şeyh Taceddin Ahmed aslen Karabağ'ın Berda Nahiyesi'nden olup, 15. yüzyılın ikinci yarısında Karamanoğulları Beyliği'ne bağlı Akşehir'e göç ederek yerleşmiştir. Osmanlı'da Tacahmed olarak anılmış ve aile mensubları da buna nisbet Tacahmedzadeler adlanmıştır. Soylarının Abbasiler Devleti'nin kurucularına ve oradan da Hz.Abbas'a kadar dayandığı kaydedilmektedir. Bu çalışmada 15. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyılın sonlarına kadar olan yaklaşık 150 yıllık bir sürede bu ailenin Osmanlı'da yaşamış üç nesli kaplayan yedi üyesi kaynaklar ışığında ortaya çıkarılmıştır.

Kaynaklarda Tacahmed'in Halvetî şeyhi olduğu açıkça kaydedilse de, evlatlarının hangi tarikata bağlı olduğu net bir şekilde belirtilmemiştir. Fakat burada geçen satırlı bilgilerden, evlatların da baba meşrebine bağlı kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Osmanlı-Azerbaycan arasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin gelişmesine etki eden bir başka mesele ise tarikat ilişkileri idi. Özellikle, 15. yüzyıldan başlayarak Safevî Tarikatı'nın Anadolu'ya yayılması ve Safevî Devleti'nin 1501'de kurulmasıyla, Osmanlı-Azerbaycan ilişkileri bir nevi ideolojik şekil almıştı. Osmanlı Devleti ise, siyasi birliği için tehlike arz eden Safevîliğin yayılmasına Halvetîlikle karşı koyma politikasını uygulamıştır.

Kaynaklardan anlaşılan o ki, Tacahmed'in evlatları Akşehir'de dünyaya gelmiş, yüksek eğitim almak için ise İstanbul'a gitmişlerdir. Üçüncü neslin ise Akşehir dışında doğup büyüdüğü tahmin edilebilir. Ailenin reisi Tacahmed dışında her kesin Osmanlı'da yüksek medrese eğitimi aldıkları bilinmektedir. Bu meselede Tacahmed'in büyük oğlu Sadi Çelebi'nin önemli katkısının olduğu, adeta bu konuda kardeşlerine öncülük yaptığı söylenebilir.

Tacahmedzadeler ailesinin Osmanlı'daki esas fealiyet alanı, ilim adamı olarak eğitim ve öğretim işlerinde müderrislik mesleği olmuştur. Sadece, Sadi Efendi'nin kısa bir süre müftülük ve Übeydullah Efendi'nin ise kadılık yaptığı istisna teşkil eder. Sadi Çelebi'nin bazı konulara ait talikat yazıları dışında ise aile mensuplarından hiç birinin eser bıraktığına dair bilgi bulunmamaktadır. Tacahmed'in kendisinin ve küçük oğlu Übeydullah Efendi'nin hüsnü hat sahibi ve kitaba meraklı oldukları da aile fertleri içinde bir ayrıcalıktır.

Kaynaklar

Abdizade, Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C I, İstanbul, Dersaadet Hikmet Matbaası, 1327-1330.

Abdizade, Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C III, İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1927.

Aşkar, Mustafa, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, *AÜİF Dergisi*, C XXIX, Ankara, 1999, s. 535-563.

Ataî, Nevizade, *Hadaiku'l-Hakaik Fi Tekmileti's-Şakaik*, haz. Abdulkadir Özcan, C II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.

Bünyadov, Ziya, *Azərbaycan VII-IX əsrlərdə*, Bakı, Pedaqogika, 2004.

Dedeyev, Bilal, “Safevî Tarikatı ve Osmanlı Devleti İlişkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/5, 2008, s. 205-223. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/dedeyev_bilal.pdf (16.05.2018)

Dedeyev, Bilal, “15-16. Yüzyıllar Osmanlı - Azerbaycan İlişkileri Bağlamında Osmanlı Devleti ve Halvetiyye Tarikatı”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C VI, S. 1, Ankara, 2009, s. 91-106.

Dədəyev, Bilal, “XV əsrin sonu - XVI əsrin əvvəllərində Osmanlı-Nəqşibəndi təriqəti əlaqələrinin formalaşmasında Azərbaycanın rolu”, *AMEA*, “Orta əsrlər şərqinin tarixşünaslığı və mənbəşünaslığı” Akademik Ziya Bünyadovun 90 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi simpoziumun materialları, Bakı, May 2012, s. 254-257.

Dədəyev, Bilal, “Hurufilik və Osmanlı dövləti”, *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Xəbərlər-ictimai elmlər seriyası*, № 4 2017, s. 30-44.

Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, CV, İstanbul, 1979.

Hulvî, *Lemezât-ı Hulvîyye ez Lemazat-ı Ulvîyye*, haz. Mehmet Serhan Tayşi, İstanbul, 1993.

Komisyon, *Azərbaycan tarixi*, Bakı, Elm neşriyyatı, 2007.

Küçükdağ, Yusuf, “Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri”, *Osmanlı*, I, Ankara, 1999, s. 269–281.

Küçükdağ, Yusuf, “Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Şii Propagandalarına Halvetiyye ile Karşı Koyma Politikası”, *XIII. Türk Tarihi Kongresi*, 4–8 Ekim 1999 Ankara, 2002, 435–444.

Lamiî, *Tercüme-i Nefahâtü'l-Üns*, İstanbul, Darü't-Tıbaatü'l-Amire, 1270.

Mecdi, Mehmed, *Hadikatu's-Sakaik*, haz. Abdulkadir Özcan, C I, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.

Musayeva, Azadə, *Şərq əlyazma katalokları əsasında Azərbaycanlı müəlliflərin əlyazmalarının toplusu kataloğu*, Azərbaycan Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsü, I-IV, Bakü, 1986-1987, s. 990-991.

Sağır, Yusuf, “Vakfiyelerine ve Belgelere Göre Şehzâde Mehmet Vakıfları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C IX, S. 43, Nisan 2016, s. 921-938.

Sâmi, Şemseddin, *Kâmusu'l-A'lâm*, (Tıpkı Basım), C IV., Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996.

Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmani*, C I, 5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Taşköprü-Zâde, *Şakaiku'n-Numaniye*, Beyrut, 1985-1395.